

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Φεμινιστική Οπτική σε Ειδικά Ψυχοκοινωνικά Θέματα

«Ταυτότητα Φύλου» [6350]

Κατερίνα Καραγεώργου,
Δρ. Κοινωνικής Ψυχολογίας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- I. Φεμινιστικά Κινήματα
- II. Κοινωνικό Φύλο
- III. Έμφυλα Στερεότυπα - Έμφυλες Προκαταλήψεις - Έμφυλες Διακρίσεις/Σεξισμός

I. Φεμινιστικά Κινήματα

- **Φεμινισμός** [feminisme]: επινοήθηκε από τον Charles Fourier τον 18ο αιώνα για να περιγράψει την «θηλυκοποίηση» κάποιων αντρικών σωμάτων ή την ενασχόληση προοδευτικών ανδρών με το ζήτημα της βελτίωσης της θέσης των γυναικών.
- Χαρακτηρίζει ένα σύνολο ιδεολογικών και θεωρητικών τοποθετήσεων και ακτιβιστικών πρακτικών ή κινήματων που αναφέρονται στη διεκδίκηση και καθιέρωση της **ισότητας μεταξύ των φύλων** και στην **προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των γυναικών**, καθώς και στην **κριτική (ανα)ψηλάφηση επιστημονικών και φιλοσοφικών θεωριών** σχετικών με την υπόσταση του φύλου και της έμφυλης ταυτότητας των ανθρώπινων υποκειμένων μέσα στα πλαίσια των κοινωνικών δομών (Beasley 1999, όπ. αναφ. σε Ντόκου, 2009).

Οι 2 διαστάσεις του Φεμινισμού:

Κινηματική:

- Ο Φεμινισμός του **1^{ου}** Κύματος
- Ο Φεμινισμός του **2^{ου}** Κύματος
- Ο Φεμινισμός του **3^{ου}** Κύματος
- Ο Φεμινισμός του **99%**

Επιστημονική:

από τις «Γυναικείες/Φεμινιστικές Σπουδές» στις «Σπουδές Φύλου»

Αντιπροσωπεύουν
περίόδους **ακμής** και
δυναμικών επιδράσεων
του φεμινισμού στην
κοινωνία

Χρονολόγιο

1. Ο Φεμινισμός του Πρώτου Κύματος (19^{ος} - αρχές 20^{ου} αιώνα)
2. Ο Φεμινισμός του Δεύτερου Κύματος (1960 - 1980)
3. Ο Φεμινισμός του Τρίτου Κύματος (1990 - 2000)
4. Ο Φεμινισμός του 99% (2017 - ..)

1. Ο Φεμινισμός του Πρώτου Κύματος (19^{ος} - αρχές 20^{ου} αιώνα)

- Εμφανίζεται στον απόηχο των μεγάλων κοινωνικών αλλαγών που επέφεραν ο **Διαφωτισμός**, η **Γαλλική** και η **Βιομηχανική Επανάσταση** και επικεντρώνεται στη διεκδίκηση βασικών **ανθρωπίνων δικαιωμάτων**, στην ανατροπή των **νομικών ανισοτήτων** και κυρίως στην αντιμετώπιση θεμάτων **ψήφου των γυναικών** μέσα από το **Κίνημα των Σουφραζετών**.

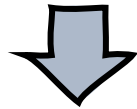

Σουφραζέτες διαδηλώνουν στη Βρετανία

2. Ο Φεμινισμός του Δεύτερου Κύματος (1960 - 1980)

*«το Προσωπικό είναι
και Πολιτικό»**

* "The Personal is Political",
Carol Hanisch (1970)

άρρηκτη σχέση μεταξύ κοινωνικών δομών και
πραγμάτωσης του έμφυλου υποκειμένου

- Διευρύνει τη συζήτηση για να συμπεριλάβει τις **πολιτισμικές ανισότητες**, τους **κανόνες φύλου** και τον **ρόλο των γυναικών** στην κοινωνία.
- Γνωστό και ως **«κίνημα για την απελευθέρωση των γυναικών»**
- **Κυρίαρχη θέση:** ο διαχωρισμός μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού φύλου

Ο Φεμινισμός του 2^{ου} Κύματος διασπάται σε διακριτές μορφές και ιδεολογίες, με κυριότερες:

- Φιλελεύθερος
- Ριζοσπαστικός
- Μαρξιστικός / Σοσιαλιστικός
- Αναρχικός
- Φυλετικός / Εθνοτικός
- Υπαρξιακός
- Υλιστικός
- Γαλλικός
- Λεσβιακός
- Οικολογικός

■ Φιλελεύθερος Φεμινισμός

- Αποσκοπεί στην ισότητα ανδρών και γυναικών μέσω πολιτικών, νομικών και πολιτισμικών κατοχυρώσεων (πχ. χρήση πολιτικά ορθού λεξιλογίου) χωρίς όμως αλλαγές στις βαθύτερες δομές της κοινωνίας.
- Αποτελεί **ατομικιστική μορφή φεμινισμού** που εστιάζει στην ικανότητα των γυναικών να δείχνουν και να διατηρούν την ισότητά τους μέσω των δικών τους ενεργειών και επιλογών (Anker, 1997) → **ατομική βελτίωση της μοίρας κάθε γυναίκας.**

Κυριότερη εκπρόσωπος : Betty Friedan, «The Feminine Mystique» (1963) → ανέδειξε το πρόβλημα του εγκλωβισμού των Αμερικανίδων στο ρόλο της μητέρας και συζύγου

■ Ριζοσπαστικός Φεμινισμός

- Εξισώνει τον σεξισμό με την **καπιταλιστική εκμετάλλευση** και υποστηρίζει ότι η χειραφέτηση των γυναικών θα έρθει μέσα από την *κατάργηση του καταπιεστικού και κυρίαρχου πατριαρχικού συστήματος*.
- Με την πάροδο του χρόνου εμφανίστηκαν διάφορα ρεύματα, όπως:

- ✓ **Πολιτισμικός Φεμινισμός** : αναδεικνύει τις υποαξιολογημένες θηλυκές ιδιότητες και υπογραμμίζει την ψυχολογική διαφορά μεταξύ γυναικών και ανδρών, αν και την αναγνωρίζει ως πολιτισμικά κατασκευασμένη. Επικρίθηκε για την ουσιοκρατική πρόσληψη των διαφορών.
- ✓ **Αποσχιστικός (ή Διαχωριστικός) Φεμινισμός**: θεωρεί ότι οι ανισότητες μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι ανεπίλυτες. Υποστηρίζει ότι οι άνδρες δεν μπορούν να συνεισφέρουν θετικά στις γυναίκες και στο κίνημα -ακόμα και οι καλοπροαίρετοι αναπαράγουν την πατριαρχική δυναμική.
- ✓ **Φεμινισμός κατά της Πορνογραφίας**: θεωρεί την πορνογραφία ταπεινωτική για τις γυναίκες και αιτία έμφυλης βίας τόσο κατά την παραγωγή της όσο και κατά την κατανάλωσή της.

■ Μαρξιστικός / Σοσιαλιστικός Φεμινισμός

- Υποστηρίζει ότι η καταπίεση των γυναικών πολλαπλασιάστηκε στο πλαίσιο του καπιταλιστικού συστήματος.
- Θεωρεί ότι η **άνιση κατάσταση στον χώρο εργασίας** και στην **οικιακή σφαίρα** πλήττει τις γυναίκες.
- Εστιάζει σε μία **ευρεία αλλαγή** που θα επηρεάσει την κοινωνία στο σύνολό της.
- Διακηρύσσει τη **σημασία συνεργασίας** με άνδρες που απορρίπτουν το μοντέλο της ηγεμονικής αρρενωπότητας, αλλά και με τα κινήματα που αντιμάχονται τις κοινωνικές διακρίσεις και ανισότητες.

■ Αναρχικός Φεμινισμός

- Συνδυάζει τον αναρχισμό με τον φεμινισμό. Θεωρεί την **πατριαρχία ως εκδήλωση ακούσιας ιεραρχίας**.
- Προσδιορίζει τον αναρχικό αγώνα ως απαραίτητο συστατικό του φεμινιστικού αγώνα και το αντίστροφο.

■ Φυλετικός / Εθνοτικός Φεμινισμός

- Υποστηρίζει ότι ο **σεξισμός**, η **ταξική καταπίεση** και ο **ρατσισμός** συνδέονται **άρρηκτα** μεταξύ τους.
- Μορφές φεμινισμού που αγνοούν τη φυλή μπορούν να κάνουν διακρίσεις **εις βάρος και των γυναικών μέσω φυλετικής προκατάληψης** (Davis, 2014).

γυνισμός [womanism]: εμφανίστηκε μετά τα πρώτα φεμινιστικά κινήματα που ήταν σε μεγάλο βαθμό κινήματα της **λευκής, μεσαίας τάξης**, και αγνόησαν την καταπίεση που βασίζεται στον ρατσισμό (Walker, 1983). Οι μαύρες γυναίκες βίωσαν ένα διαφορετικό και πιο έντονο είδος καταπίεσης από αυτό των λευκών γυναικών.

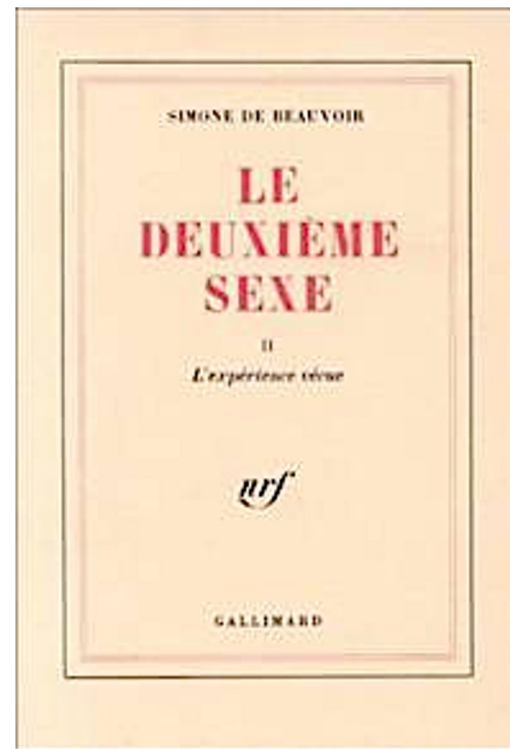
■ Υπαρξιακός Φεμινισμός

- Βασίζεται στις αρχές του **υπαρξισμού** (Jean-Paul Sartre) για να εξηγήσει πως η έννοια της γυναίκας ιστορικά διαμορφώθηκε ως **το απόλυτο «Άλλο» ενός πατριαρχικού συστήματος** βασισμένου στον άντρα ως Υποκείμενο.

Η εμπειρία του κόσμου προηγείται της σκεπτόμενης συνείδησης και τη διαμορφώνει

«Γυναίκα δεν γεννιέσαι, γίνεσαι»
(Beauvoir, 1949)

Κυριότερη εκπρόσωπος : **Simone de Beauvoir**,
Γαλλίδα φιλόσοφος

■ Υλιστικός Φεμινισμός

Christine Delphy,
Γαλλίδα Κοινωνιολόγος

- Η βάση για το φεμινιστικό αγώνα πρέπει να τεθεί **ενάντια στην κοινωνική «καταπίεση»** που έχει πολιτική αφετηρία (Delphy, 1980).
- Οι γυναίκες πρέπει να λάβουν υπόψη τους τις συγκεκριμένες **υλικές, πραγματιστικές βάσεις** της κάθε μορφής **καταπίεσης** που **περιορίζει** εκ των προτέρων **το σώμα και το μυαλό τους** και να οργανωθούν ανάλογα για την υπεράσπισή τους.

■ Γαλλικός (ή Μετα-δομικός) Φεμινισμός

- **1970-1990**: ιδιαίτερο ρεύμα φεμινισμού που λαμβάνει χώρα στη Γαλλία και αντιπαραβάλλεται στον πιο πραγματιστικό λόγο των Αμερικανίδων φεμινιστριών.
- Επικεντρώνεται στο **γυναικείο σώμα** που θεωρεί πηγή μιας ιδιαίτερης σκέψης και γραφής. Ωστόσο, έχει δεχθεί **κριτική** για ουσιοκρατικές θεωρήσεις του γυναικείου σώματος ως εκ φύσεως διαφορετικού.

Hélène Cixous*:

η «γυναικεία γραφή» προσφέρει ριζικές εναλλακτικές, όπως καταστροφή της «διαφοράς» που επιβάλλει ο φαλλικός νόμος

Luce Irigaray*:

η ιδιαίτερη «μη-μονή» ανατομία των γυναικείων γεννητικών οργάνων προσφέρει ένα εναλλακτικό τρόπο βίωσης του κόσμου

Julia Kristeva*:

το μητρικό σώμα είναι η βάση ενός πρωτογενούς νοηματικού πεδίου που αντιπαραβάλλεται στο φαλλοκεντρικό, συμβολικό, γλωσσικό πεδίο της πατριαρχικής κοινωνίας

* προέρχονται από το χώρο της φιλοσοφίας και της μετά-Λακανικής ψυχανάλυσης

■ Λεσβιακός Φεμινισμός

- Λόγω του αποκλεισμού τους από τον φεμινισμό του 2^{ου} κύματος, προώθησαν τον παράγοντα της **σεξουαλικής διαφορετικότητας** και ανέδειξαν τον παραγνωρισμένο κοινωνικό και πολιτισμικό ρόλο και έργο των **ομοφυλόφυλων αντρών και γυναικών**.

■ Οικολογικός Φεμινισμός

- Υποστηρίζει ότι οι πατριαρχικές ιδεολογίες της κυριαρχίας και της επιβολής του ανθρώπου στο **περιβάλλον** και στις **γυναίκες** αποτελούν κοινή πηγή κακών τόσο για τη φύση όσο και για τις γυναίκες.

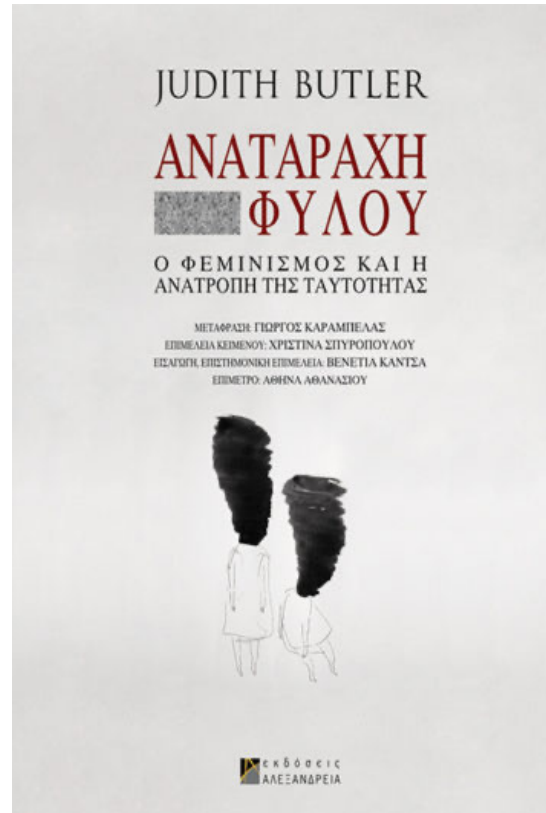

3. Ο Φεμινισμός του Τρίτου Κύματος (1990 - 2000)

- Αναφέρεται σε διαφορετικά είδη φεμινιστικής δραστηριότητας που οι ιστορικοί τα προσεγγίζουν τόσο ως **συνέχεια** του 2^{ου} κύματος όσο και σαν **απάντηση** στις όποιες αποτυχίες του (Χατζαρούλα, 2006 ο.α. σε Κουρουτσίδου & Γκασούκα, 2021).
- Οι κυρίαρχες τάσεις του τρίτου κύματος είναι:
  - **Μεταμοντέρνος / Μεταδομιστικός Φεμινισμός**
  - **Μετα-αποικιοκρατικός Φεμινισμός / Φεμινισμός του Τρίτου Κόσμου**

➤ Μεταμοντέρνος / Μεταδομιστικός Φεμινισμός

- Βασίζεται σε θεωρίες του μεταμοντερνισμού, του μεταδομισμού και της αποδόμησης που αναπτύχθηκαν τη δεκαετία του 1960, όπως εκείνες των Lacan, Foucault και Derrida.

Κυριότερη Εκπρόσωπος: **Judith Butler**, φιλόσοφος
Έργο-Σταθμός: «**Αναταραχή Φύλου**» [Gender Trouble]

Το Φύλο ως Επιτέλεση

- Βιολογικό Φύλο, Κοινωνικό Φύλο, Σεξουαλικότητα, Επιθυμία, Σώμα = Κατηγορίες Ταυτότητας (προϊόντα της «υποχρεωτικής» ετεροσεξουαλικότητας και του φαλλογοκεντρισμού)
- Εναντιώνεται στην ουσιοκρατία αφού η **έμφυλη ταυτότητα** είναι εντελώς **αυθαίρετο κοινωνικό κατασκεύασμα**, χωρίς απαραίτητη αντιστοιχία με το αντρικό/γυναικείο φύλο, αλλά **υποκείμενη σε διαδικασία συνεχούς κοινωνικής αναπροσαρμογής και συνθηκολόγησης**—ή αλλιώς, **ΕΠΙΤΕΛΕΣΤΙΚΗ** [performative]:

Η θεωρούμενη συνοχή βιολογικού φύλου, κοινωνικού φύλου και σεξουαλικότητας οφείλεται στην **επαναλαμβανόμενη στιλιστική επιτέλεση** συγκεκριμένων πράξεων μέσα στο χρόνο που αποκτούν το νόημα τους σε ένα πλαίσιο ετεροκανονικότητας.

Η επιτελεστικότητα του φύλου δίνει την εντύπωση ενός έμφυλου πυρήνα, μιας κρυμμένης ψυχικής ουσίας, με αποτέλεσμα το φύλο να εκλαμβάνεται ως αληθινό. Ωστόσο, δεν είναι παρά μία **μίμηση χωρίς πρωτότυπο**, μια διαρκής παρωδία της έννοιας του πρωτοτύπου.

- Η **αποτυχημένη μίμηση**, δηλ. η αποτυχημένη εκτέλεση της εντολής «να είσαι ένα δεδομένο φύλο», μπορεί να αναταράξει τις κατηγορίες του φύλου και να δημιουργήσει ρήγματα που θα επιτρέπουν την **ανασήμανση** του.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ: μέσω **εσκεμμένων ανατροπών των στερεότυπων** του σώματος και της ταυτότητας του φύλου ώστε να καταδειχθεί η τεχνητή φύση τους που κατασκευάζεται μέσα από το θεσμό της «υποχρεωτικής ετεροφυλοφυλίας» (Rich 1986).

➤ Πχ. την **παρενδυσία [drag]**

Κυβερνοργανικός Φεμινισμός :

Κυριότερη εκπρόσωπος: **Donna Haraway**

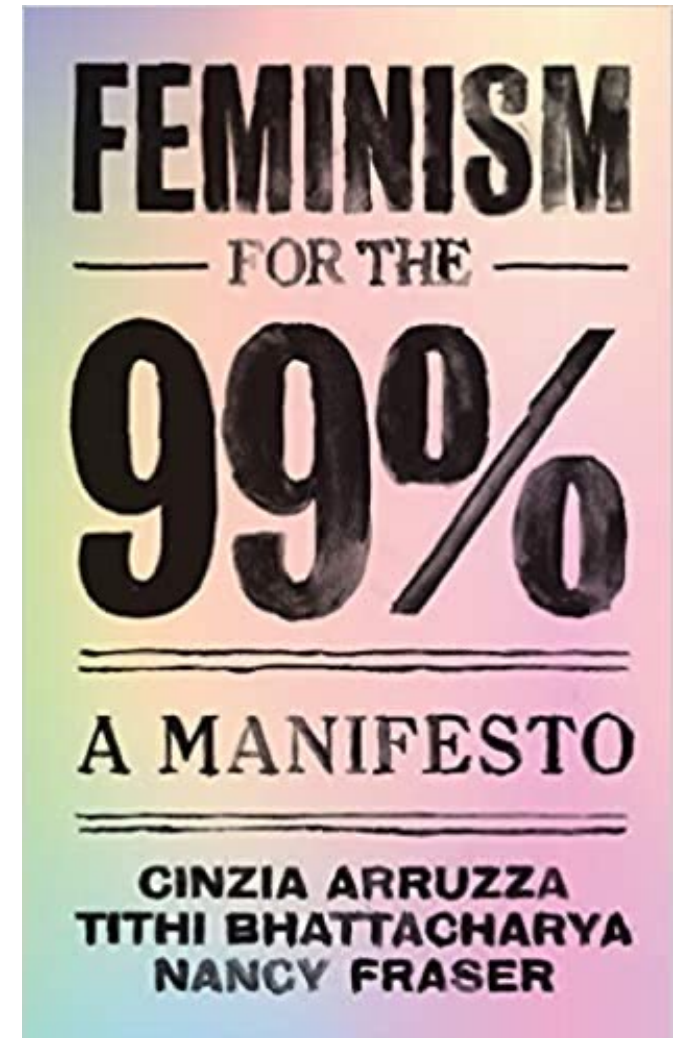
- Κινείται πέρα από τους δεισμούς και τους περιορισμούς του παραδοσιακού φύλου, του φεμινισμού και της πολιτικής.
- Υποστηρίζει ότι η δραστική επέμβαση της **δυνητικής πραγματικότητας** και της **τεχνολογίας της κυβερνητικής** στον λεγόμενο «φυσικό» κόσμο **θα αποδεσμεύσει** τα μελλοντικά υποκείμενα από τα δεσμά μιας «αρχέγονης» ταυτότητας αφού θα υπάρχει ένα σύνολο ιδανικών για έναν **άφυλο, χωρίς φυλή, πιο συλλογικό και ειρηνικό** πολιτισμό, απόλυτα συνδεδεμένο με τη **μηχανή**.

➤ Μετα-αποικιοκρατικός Φεμινισμός / Φεμινισμός του Τρίτου Κόσμου

- Αναπτύχθηκε από φεμινίστριες από **πρώην αποικίες ή χώρες του Τρίτου Κόσμου** (δεκαετία του 1990).
- Αποποιείται το μονολιθικό και ρατσιστικό μοντέλο του Δυτικού φεμινισμού, **επικρίνοντας** ιδιαίτερα τον ριζοσπαστικό και τον φιλελεύθερο φεμινισμό.
- **Αρνείται την οικουμενοποίηση της γυναικείας εμπειρίας.**
- Αγωνίζεται για την έμφυλη ισότητα στο **πλαίσιο των δικών τους κοινωνιών** και όχι στο πλαίσιο αποικιοκρατικών μοντέλων.

4. Ο Φεμινισμός του 99% (F99%)

- Πρόκειται για ένα **σύγχρονο** ριζοσπαστικό, φεμινιστικό κίνημα που ιδρύθηκε ως αποτέλεσμα των μεγάλων διαδηλώσεων του 2017 από Αμερικανίδες φεμινίστριες.
- Είναι διάδοχος του ριζοσπαστικού, του μαρξιστικού και του μετα-αποικιοκρατικού φεμινισμού.
- Εκλαμβάνει την καταπίεση των γυναικών ως το πολύπλευρο προϊόν της συνάντησης του **σεξισμού**, του **ρατσισμού**, της **αποικιοκρατίας** και του **καπιταλισμού**.
- Στόχος είναι η δημιουργία ενός **νέου διεθνούς φεμινιστικού κινήματος** με διευρυμένη ατζέντα: ταυτόχρονα **αντι-ρατσιστικό**, **αντι-ιμπεριαλιστικό**, **αντι-ετεροσεξιστικό** και **αντι-νεοφιλελεύθερο**.

II. Κοινωνικό Φύλο

- Από τη δεκαετία του '80 ατόνησε η αμφισβήτηση της αντίστιξης βιολογικού/κοινωνικού φύλου και υποστηρίχθηκε ότι **το φύλο αποτελεί κοινωνική, πολιτική, οικονομική και πολιτισμική κατασκευή**, ένα σύστημα **σκέψης** και **ιδεολογικών αναπαραστάσεων** που προσδιορίζουν το αρσενικό και το θηλυκό και κατασκευάζουν τις **έμφυλες ταυτότητες** (Γκασούκα, 2013).
- Σε αυτό το πλαίσιο χρησιμοποιούνται συχνά 3 όροι:
  - **Ρόλοι Φύλου**
  - **Ταυτότητα Ρόλου Φύλου**
  - **Έμφυλη Κοινωνικοποίηση**

Οι κατηγορίες «άνδρες» και «γυναίκες» είναι κοινωνικά και πολιτισμικά κατασκευασμένες, όπως και οι σχέσεις τους, και μεταβάλλονται ανάλογα με τα νοήματα και τις σημασίες που δίνουν οι άνθρωποι στον κόσμο που τους περιβάλλει.

(Lorber, 1994)

➤ Ρόλοι Φύλου (Έμφυλοι Ρόλοι)

- Αναφέρονται στις συμπεριφορές, τα ενδιαφέροντα και τις υποχρεώσεις που ορίζονται από την κοινωνία ως αρμόζοντα για τους άνδρες και τις γυναίκες εντός συγκεκριμένων πολιτισμικών και κοινωνικών συνθηκών (Νόβα-Καλτσούνη, 1996· Martin & Doka, 2000).
- Αντανακλώνται στις συμπεριφορές των ανθρώπων στην καθημερινότητά τους που επηρεάζονται από τις **προσδοκίες** της συλλογικής συνείδησης γι' αυτό συχνά αποκαλούνται και ως **στερεότυποι**. Τα παιδιά εκτίθενται στις σχετικές στάσεις των γονέων και άλλων μελών της κοινωνίας και μεγαλώνοντας **«εσωτερικεύουν»** τις κατάλληλες συμπεριφορές για τους άνδρες και τις γυναίκες.
- Οι Ρόλοι Φύλου αφορούν **ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΚΑΤΑΛΛΗΛΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ**.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ Παραδοσιακών Έμφυλων Ρόλων

- **Οικογένεια:** οι προσδοκίες για το γυναικείο ρόλο φύλου σχετίζονται με τη φροντίδα του σπιτιού και τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών, ενώ ο ανδρικός ρόλος με την οικονομική ενίσχυση
- **Κοινωνική Ζωή:** οι ανδρικοί ρόλοι φύλου σχετίζονται με τη δύναμη και την ηγεσία, ενώ οι γυναικείοι με τη σεξουαλικότητα και την ομορφιά

ΠΡΟΣΟΧΗ:

Μέσα από τους ρόλους φύλου φαίνεται ο **κανονιστικός χαρακτήρας του φύλου** αφού η μη συμμόρφωση με αυτούς έχει συχνά αρνητικές συνέπειες (Lips, 2006· Worell & Remer, 1992).

Πχ. άτομα που **δεν** ακολουθούν τους παραδοσιακούς ρόλους φύλου συχνά αντιμετωπίζουν **προβλήματα αποδοχής**.

Οι έμφυλοι ρόλοι εξελίσσονται με την πάροδο του χρόνου μέσω της **ενδυνάμωσης των γυναικών** και του **μετασχηματισμού των μορφών αρρενωπότητας** (Connell, 2006).

➤ Ταυτότητα Ρόλου Φύλου

- Αναφέρεται σε εκείνους τους ρόλους και τα έμφυλα χαρακτηριστικά βάσει των οποίων **αυτοπροσδιορίζονται** τα άτομα.
- Πρόκειται για την **εσωτερίκευση των ρόλων φύλου** και των δομικών χαρακτηριστικών τους ώστε **να καταστούν μέρος της προσωπικής ταυτότητας** (Hoffman, Borders & Hattie, 2000).

➤ Έμφυλη Κοινωνικοποίηση

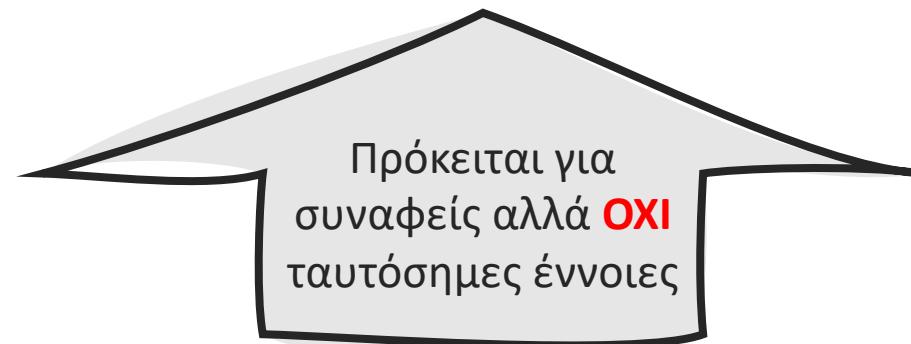
- Πρόκειται για την **κοινωνικοποίηση του ατόμου σε σχέση με το φύλο** και αναφέρεται στον τρόπο που μαθαίνει και εσωτερικεύει τις κυρίαρχες αξίες της έμφυλης τάξης πραγμάτων της κοινωνίας ή της κουλτούρα στην οποία ανήκει λειτουργώντας σύμφωνα με αυτές (Lips, 1988).
- Αναφέρεται στις **κοινωνικά κατασκευασμένες εννοιολογήσεις που βασίζονται στους υπάρχοντες κοινωνικούς θεσμούς** (πχ. σχολείο, οικογένεια κτλ.) και **εμφανίζονται σε καθημερινές πρακτικές** (Connell, 2006· Bourdieu, 2007).

III. Έμφυλα Στερεότυπα - Έμφυλες
Προκαταλήψεις - Έμφυλες
Διακρίσεις/Σεξισμός

Στερεότυπα

- Ο Lippmann (1988, 1992), που εισήγαγε τον όρο, περιέγραψε τα στερεότυπα ως **«εικόνες στο κεφάλι μας»** ή **«χάρτες του κόσμου»** που τα χρησιμοποιούμε για να χειριστούμε πολύπλοκες πληροφορίες από το περιβάλλον.
- Λειτουργούν με βάση το φύλο, την εθνικότητα, την ηλικία, τη θρησκεία, το ύψος, το βάρος, την κοινωνική τάξη κτλ. Ουσιαστικά αποτελούν μία **ευρέως αποδεκτή και απλουστευμένη αξιολογική εικόνα** μιας κοινωνικής ομάδας και των μελών της.

ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ - ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΗ - ΔΙΑΚΡΙΣΗ

- **Στερεότυπα** → **ΠΕΠΟΙΘΗΣΕΙΣ** που αφορούν τα προσωπικά χαρακτηριστικά μιας ομάδας ανθρώπων.
- **Προκατάληψη** → αρνητική **ΣΤΑΣΗ** απέναντι στα μέλη μιας ομάδας.
- **Διάκριση** → **ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ** που δείχνει άνιση μεταχείριση ατόμων ή ομάδων βάσει της φυσικής ή κοινωνικής τους κατηγοριακής υπαγωγής.

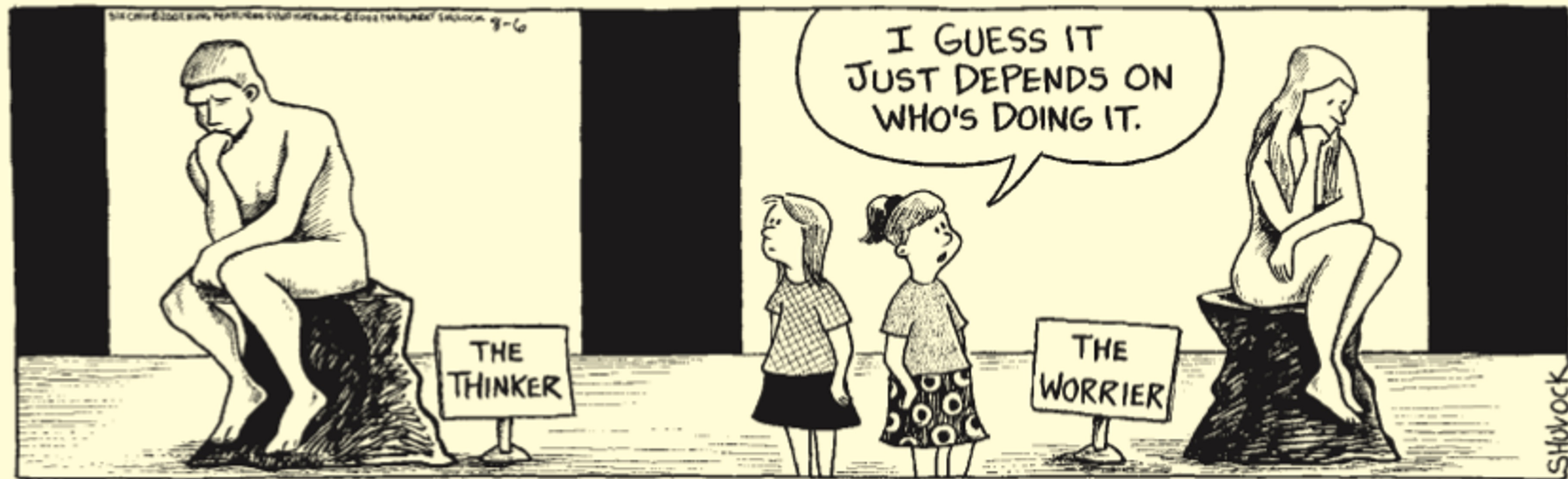
Στερεότυπα Φύλου

(Έμφυλα Στερεότυπα)

- Αποτελούν ευρύτατα διαδεδομένες κοινωνικές αντιλήψεις ή πεποιθήσεις που αποδίδουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (θετικά ή αρνητικά) σε ομάδες ατόμων, με γνώμονα πάντα το **φύλο** τους (Lips, 1988).
- Τα «**σύνθετα στερεότυπα**» είναι :
  - Το πλέγμα απόψεων, συνήθως **αστήρικτων**, για μία ομάδα που προκύπτει από την απόδοση σε αυτή χαρακτηριστικών γνωρισμάτων ή ρόλων.
  - Το σύνολο των αντιλήψεων που έχουν εμπειρωθεί σε μία κοινωνία, που **δεν** λαμβάνουν υπόψη τους τα δεδομένα της **εμπειρίας**, αλλά αξιοποιούνται προκειμένου τα μέλη της να κρίνουν και να αξιολογούν τα «Άλλα» άτομα με βάση μία εκ των προτέρων καθορισμένη οπτική γωνία.

SIX CHIX

SIX CHIX © Isabella Bannerman, Margaret Shulock, Rina Piccolo, Ann C. Telnaes, Kathryn LeMieux and Stephanie Piro. 2002 KING FEATURES SYNDICATE

Έμφυλες Προκαταλήψεις

- **Προκαταλήψεις:** οι **στάσεις** ή τα **συναισθήματα** (θετικά ή αρνητικά, συνειδητά ή μη συνειδητά) ενός ατόμου ή μιας κοινωνίας απέναντι σε μέλη κάποιων ομάδων με βάση παράγοντες όπως το φύλο, η φυλή, η τάξη, η σεξουαλικότητα, η θρησκεία, η αναπηρία, τα προσωπικά χαρακτηριστικά κ.ά. και έχουν εδραιωθεί χωρίς να προηγηθεί εξακρίβωση ή κριτικός έλεγχος (Cortes & Pan, 2017).
- Οι προκαταλήψεις που συνδέονται με το φύλο ονομάζονται **«έμφυλες προκαταλήψεις»**

Έμφυλες Διακρίσεις - Σεξισμός

ΣΕΞΙΣΜΟΣ:

- Ονομάζεται το σύνολο των προκαταλήψεων και συμπεριφορών που πηγάζουν από την **βίαη** και **άνιση δυσιστική ιδεολογία**, που βασίζεται στο διαχωρισμό των φύλων σε αρσενικό και θηλυκό και θεωρούν το ένα φύλο υποδεέστερο του άλλου, επιτρέποντας συστηματικές διακρίσεις, αρνητικές ή φοβικές κρίσεις, φυσικούς περιορισμούς ή και εκδηλώσεις μίσους εναντίον του (όπ. αναφ. σε Ντόκου, 2009).
- Ο σεξισμός αναφέρεται σε εκείνες τις πεποιθήσεις που οδηγούν σε **αυθαίρετες διακρίσεις κατά των γυναικών με βάση τα στερεότυπα του φύλου** και μόνο, στο πλαίσιο της **πατριαρχικής κοινωνίας**.

Πατριαρχία:

έννοια που προέρχεται από την Παλαιά Διαθήκη, όπου πατριάρχης ήταν ο πατέρας και κυβερνήτης της οικογένειας ή της φυλής. Ο φεμινισμός δανείστηκε τον όρο και του έδωσε τη σημασία ενός **συστήματος ανδρικής κυριαρχίας, το οποίο καταπιέζει τις γυναίκες μέσω των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών του θεσμών.**

Ηγεμονική Αρρενωπότητα/Ανδρισμός:

Πρόκειται για την **κυρίαρχη έννοια του ανδρισμού** σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο και χρησιμεύει ως το πρότυπο βάσει του οποίου ορίζεται ο «**αληθινός άνδρας**» (Connell, 1987). Στηρίζεται στην κυριαρχία των ανδρών πάνω στις γυναίκες, την ιεραρχία της ανδρικής κυριαρχίας, και το στιγματισμό της ομοφυλοφιλίας. Κατασκευάζεται σε σχέση με τις γυναίκες και τις υποτελείς αρρενωπότητες.

Τοξική Αρρενωπότητα:

Πρόκειται για εκείνες τις πλευρές της ηγεμονικής αρρενωπότητας που συνυφάνονται με χαρακτηριστικά και ιδεολογίες όπως η τάση για κυριαρχία, επιθετικότητα, υποτίμηση των γυναικών, μισογυνισμός, ομοφοβία, τρανσφοβία, καταπίεση των συναισθημάτων κ.ά. Χαρακτηρίζεται ως τοξική γιατί λειτουργεί **καταπιεστικά** και **κακοποιητικά** απέναντι στις **γυναίκες** και στα **ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα**, αλλά και στις **μη τοξικές αρρενωπότητες**, δηλ. εκείνες που δεν έχουν στοιχεία επιβολής.

Υποτελείς Αρρενωπότητες:

Πρόκειται για εκείνες τις αρρενωπότητες που **δεν ταιριάζουν στο ηγεμονικό πρότυπο**, πχ. ομοφυλόφιλοι, τρανς, διανοούμενοι, ευαίσθητοι καλλιτέχνες που συχνά στιγματίζονται ή περιθωριοποιούνται.

Σεξισμός

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ Μορφή

- **Έκδηλος*** (Φανερός ή Κραυγαλέος):

Πρόκειται για την άνιση και επιβλαβή μεταχείριση ενός ατόμου λόγω φύλου που είναι **προφανής, ορατή** και **παρατηρήσιμη**, δηλ. μπορεί εύκολα να καταγραφεί (Benokraitis & Feagin, 1986).

πχ. άρνηση βασικών δικαιωμάτων λόγω φύλου ή υποστήριξη της άνισης μεταχείρισης μεταξύ ανδρών και γυναικών.

*Overt / Blatant / Brutal Sexism

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ Μορφές

- **Συγκεκαλυμμένος**

[Covert Sexism]

- **Διακριτικός** (ή Λανθάνων)

[Subtle / Latent Sexism]

- **Καλοπροαίρετος**

[Benevolent Sexism]

➤ **Συγκεκρικαλυμένος Σεξισμός:** μορφή σεξισμού όπου η άνιση και επιβλαβής μεταχείριση γίνεται **με μη φανερό** ή **μυστικό τρόπο** (Swim & Cohen, 1997). Τα άτομα συναινούν υπέρ της ισότιμης μεταχείρισης των φύλων, αλλά εκδηλώνουν σκόπιμα υποτιμητική συμπεριφορά σε δραστηριότητες ή συνθήκες που δεν συνάδουν με τους προκαθορισμένους ρόλους φύλου.

πχ. υποβιβάζουν την εργασία των γυναικών ή εμποδίζουν τη συμμετοχή τους σε δραστηριότητες ή ομάδες

➤ **Διακριτικός Σεξισμός:** μορφή σεξισμού όπου η άνιση και επιβλαβής μεταχείριση περνάει **απαρατήρητη γιατί θεωρείται συνήθης** και **φυσιολογική** συμπεριφορά

(Swim & Cohen, 1997). Τα άτομα δεν κρύβουν τις προκαταλήψεις τους γιατί θεωρούν ότι αυτές δεν αποτελούν μεροληψία.

➤ **Καλοπροαίρετος Σεξισμός:** μορφή σεξισμού όπου εντοπίζεται μία υποκειμενικά θεωρούμενη **ευνοϊκή στάση και συμπεριφορά** απέναντι στις **γυναίκες** που ανταποκρίνονται στους **παραδοσιακούς ρόλους φύλου** (Click & Fiske, 1997), δηλ. μόνο όταν ακολουθούν τα παραδοσιακά πρότυπα. Έχει αρνητικές επιπτώσεις στις διαπροσωπικές σχέσεις (ενδοοικογενειακή βία), καθώς και στη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική και την οικονομία (Barreto & Elemerrs, 2005).

Ερωτηματολόγιο Αμφίθυμου Σεξισμού (Glick & Fiske, 1997):

➤ Μετράει :

- **Εχθρικό Σεξισμό** [Hostile Sexism]: εχθρικές στάσεις απέναντι στις γυναίκες
- **Καλοπροαίρετο Σεξισμό** [Benevolent Sexism]: καλοπροαίρετες στάσεις απέναντι στις γυναίκες

➤ Διαστάσεις Μέτρησης: ελκυστικότητα, εξάρτηση, ταυτότητα.

➤ Οι **αμφίθυμοι σεξιστές** έχουν:

- **Καλοπροαίρετες στάσεις** (ετεροφυλόφιλη έλξη, διάθεση προστασίας, συμπληρωματικότητα ρόλων φύλου) απέναντι στις **παραδοσιακές γυναίκες** (πχ. απασχολούνται σε παραδοσιακά γυναικεία επαγγέλματα, είναι «σέξι», είναι νοικοκυρές).
- **Εχθρικές στάσεις** (ετεροφυλόφιλη εχθρότητα, διάθεση κυριαρχίας, ανταγωνισμό) απέναντι στις **μη παραδοσιακές γυναίκες**, (πχ. γυναίκες καριέρας, φεμινίστριες, αθλήτριες, λεσβίες).

Ambivalent Sexist Attitudes

	0	1	2	3	4	5
	disagree strongly	disagree somewhat	disagree slightly	agree slightly	agree somewhat	agree strongly
<u>B(I)</u>	1. No matter how accomplished he is, a man is not truly complete as a person unless he has the love of a woman.					
<u>H</u>	2. Many women are actually seeking special favors, such as hiring policies that favor them over men, under the guise of asking for "equality."					
<u>B(P)*</u>	3. In a disaster, women ought not necessarily to be rescued before men.					
<u>H</u>	4. Most women interpret innocent remarks or acts as being sexist.					
<u>H</u>	5. Women are too easily offended.					
<u>B(I)*</u>	6. People are often truly happy in life without being romantically involved with a member of the other sex.					
<u>H*</u>	7. Feminists are not seeking for women to have more power than men.					
<u>B(G)</u>	8. Many women have a quality of purity that few men possess.					
<u>B(P)</u>	9. Women should be cherished and protected by men.					
<u>H</u>	10. Most women fail to appreciate fully all that men do for them.					
<u>H</u>	11. Women seek to gain power by getting control over men.					
<u>B(I)</u>	12. Every man ought to have a woman whom he adores.					
<u>B(I)*</u>	13. Men are complete without women.					
<u>H</u>	14. Women exaggerate problems they have at work.					
<u>H</u>	15. Once a woman gets a man to commit to her, she usually tries to put him on a tight leash.					
<u>H</u>	16. When women lose to men in a fair competition, they typically complain about being discriminated against.					
<u>B(P)</u>	17. A good woman should be set on a pedestal by her man.					
<u>H*</u>	18. There are actually very few women who get a kick out of teasing men by seeming sexually available and then refusing male advances.					
<u>B(G)</u>	19. Women, compared to men, tend to have a superior moral sensibility.					
<u>B(P)</u>	20. Men should be willing to sacrifice their own well-being in order to provide financially for the women in their lives.					
<u>H*</u>	21. Feminists are making entirely reasonable demands of men.					
<u>B(G)</u>	22. Women, as compared to men, tend to have a more refined sense of culture and good taste.					

RELATIONSHIPS BETWEEN MEN AND WOMEN

Below are a series of statements concerning men and women and their relationships in contemporary society. Please indicate the degree to which you agree or disagree with each statement using the scale below:

Note: H = Hostile Sexism, B = Benevolent Sexism, (P) = Protective Paternalism, (G) = Complementary Gender Differentiation, (I) = Heterosexual Intimacy, * = reversed item.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Σεξισμού και Έμφυλων Διακρίσεων:

- στην Εκπαίδευση
- στην Αγορά Εργασίας
- στα ΜΜΕ
- στη Γλώσσα

Στην Εκπαίδευση:

Σχολείο:

Διακριτική αντιμετώπιση αγοριών και κοριτσιών στο σχολικό περιβάλλον και σε κατά φύλα διαφοροποιημένες **πρακτικές** και **προσδοκίες των εκπαιδευτικών** (Francis, 2002).

Έμφυλα Στερεότυπα:

Οι άνδρες υπερτερούν «εκ φύσεως» στα **μαθηματικά**, στην επιστήμη και στην τεχνολογία, ενώ οι γυναίκες στη **γλώσσα**, στη φιλολογία και τις τέχνες ..

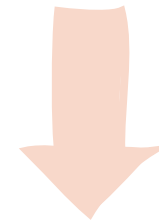

Ο φαύλος κύκλος της έμφυλης αδικίας μέσα από τα στερεότυπα ρόλων για τις γυναίκες

Στην Αγορά Εργασίας:

- Χαμηλότεροι **μισθοί** για τις γυναίκες, υψηλότερα ποσοστά **ανεργίας** και διακρίσεις στις **προσλήψεις** (Rubin 2008).
- Εχθρικό εργασιακό περιβάλλον με εκδηλώσεις μίσους ή **σεξουαλική παρενόχληση**.
- Απολύσεις ή διακρίσεις κατά των **εγκύων** γυναικών.

- **Το Φαινόμενο της «Γυάλινης Οροφής»**
[glass ceiling phenomenon]
- **Το Φαινόμενο του «Γυάλινου Γκρεμού»**
[glass cliff phenomenon]

Το Φαινόμενο της «Γυάλινης Οροφής»:

(Eagly, 2003· Eagly, Karau & Makhijani, 1995)

Πρόκειται για ένα «αόρατο», αλλά υπαρκτό όριο, που εμποδίζει τις γυναίκες καριέρας να αποκτήσουν **ανώτατες ηγετικές θέσεις** σε μια εργασιακή ιεραρχία. Πιο συγκεκριμένα, οι γυναίκες εκπροσωπούνται επαρκώς στις μέσες διοικητικές βαθμίδες, αλλά στη διάρκεια της επαγγελματικής τους ανέλιξης και μόλις η κορυφή γίνει ορατή, **πέφτουν πάνω σε ένα αόρατο πλαφόν**, μια γυάλινη οροφή.

Το Φαινόμενο του «Γυάλινου Γκρεμού»:

(Ryan & Haslam, 2005)

Πρόκειται για ένα φαινόμενο κατά το οποίο οι γυναίκες –πολύ συχνότερα από τους άνδρες- προάγονται σε ηγετικές θέσεις στο επιχειρησιακό ή πολιτικό πεδίο σε **περιόδους κρίσης ή ύφεσης**, όταν οι πιθανότητες **αποτυχίας, αρνητικής κριτικής ή απόρριψης** είναι αυξημένες.

Στα ΜΜΕ:

Προσωπισμός: περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο οι απεικονίσεις των ανδρών συχνά προβάλλουν περισσότερο το κεφάλι, ενώ οι απεικονίσεις των γυναικών προβάλλουν το σώμα (Archer, Iritani, Kimes & Barrios, 1983).

Η εστίαση στο πρόσωπο υποδηλώνει φιλοδοξία και ευφυΐα (Schwartz & Kurz, 1989).

Η εστίαση στο σώμα εκφράζει την αντίληψη ότι οι γυναίκες διακρίνονται περισσότερο για την εξωτερική τους εμφάνιση παρά για τις διανοητικές τους ικανότητες.

Στη ΓΛΩΣΣΑ:

Η γλώσσα και η γλωσσική
διεπίδραση φέρουν το
στίγμα των σχέσεων
εξουσίας ανάμεσα στα
φύλα;

Υπάρχει γλωσσικός
σεξισμός;

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ* Ανισότιμης Αντιμετώπισης των Γυναικών στον χώρο των Γλωσσικών Αναπαραστάσεων και του Συμβολικού:

- **Γενικευτική Χρήση του Αρσενικού Γένους** : η χρήση του αρσενικού για να αναφερθούμε και σε γυναίκες.
π.χ. λέγοντας «οι Έλληνες» εννοούμε τους Έλληνες και τις Ελληνίδες
- **Χρήση του Αρσενικού ως το Ισχυρότερο Προσωπικό Γένος** με συνέπεια να προκύπτει το θηλυκό ως αντιγραμματικό.
π.χ. Λέμε «Ο Γιάννης και η Μαρία ήταν πολύ ευτυχισμένοι», όχι όμως «Ο Γιάννης και η Μαρία ήταν πολύ ευτυχισμένες»
- **Ποιοτικά Διαφορετική Μεταχείριση των Φύλων σε Επίπεδο Λεξιλογίου** με αποτέλεσμα η γυναίκα να μην αντιμετωπίζεται ισότιμα με τον άντρα αλλά σε εξάρτηση από αυτόν.
π.χ. Λέμε «η χήρα του Μιχαηλίδη», όχι «ο χήρος της Μιχαηλίδου»

«**Ανδροκεντρισμός**»: η μεταχείριση του ανδρικού φύλου ως η καθολική, αντικειμενική και ουδέτερη σταθερά του ανθρώπινου είδους (Bem, 1996) και αντίστοιχα, η ανδρική εμπειρία ως οικουμενική και πανανθρώπινη εμπειρία

Τα δεδομένα από 30 γλώσσες (Hellinger & Bussman, 2001-2003) αποκαλύπτουν πεδία αναπαραστάσεων όπου:

- υπάρχει **ανισοβαρής διάκριση** των 2 φύλων,
- η γυναίκα ορίζεται **από την οπτική γωνία του άντρα** και σε σχέση μ' αυτόν,
- οι γυναικείες ιδιότητες και δραστηριότητες προβάλλονται ως **κατώτερες** των αντρικών κ.ά.

Σημείωση:

Επειδή αναπαριστούμε τον κόσμο μας κυρίως μέσω της γλώσσας, για να **αλλάξουν τα στερεότυπα φύλου**, είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη τα άρρητα νοήματα των λέξεων και των φράσεων και **να αλλάξουν** εκείνες οι **εκφράσεις** που είναι σαφώς **σεξιστικές** ή προκατειλημμένες με άλλους τρόπους.

Βιβλιογραφικές Αναφορές:

Δεληγιάννη-Κουιμτζή, Β., Αθανασιάδου, Χ., & Στογιαννίδου, Α. (Επιμ.) (2010). *Συμβουλευτική με την Οπτική του Φύλου*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κεφ.1, 2, 3 σελ. 65-126
Κεφ. 6, σελ. 193-231

Μαλικιώση-Λοίζου, Μ. (2012). Η Φεμινιστική Πολυπολιτισμική Προσέγγιση της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας. *ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ*, 19 (12), σελ. 215-229.

Online Πρόσβαση

Magnusson, E., & Marecek, J. (2012). *Gender and Culture in Psychology. Theories and Practices*. Cambridge University Press.

Κεφάλαιο 11 και 13

Κουρουτσίδου, Μ., & Γκασούκα, Μ. (2021). *Όψεις Φύλου και Διακρίσεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκόνη.

Κεφάλαιο 1, σελ.25-41
Κεφάλαιο 3, σελ. 63-89
σελ. 103-125 και 183-245

Ντόκου, Χ. (2009). **Φεμινισμός**. Σε *Φύλο Παιδεία. Ηλεκτρονικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Προγράμματος ΘΕ.ΦΥ.Λ.ΙΣ.*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Online Πρόσβαση

Παυλίδου (2009). **Γλωσσικός Σεξισμός**. Σε *Φύλο Παιδεία. Ηλεκτρονικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Προγράμματος ΘΕ.ΦΥ.Λ.ΙΣ.*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Online Πρόσβαση